

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Kafka'nın "die Verwandlung" Adlı Öyküsünün Ara Dilden Çeviri Bağlamında Değerlendirilmesi*

The Analyse of Kafka's Story "Die Verwandlung" in the Context of the Indirect Translation

Derya Sarışık**

Abstract: The indirect translation, also called secondary translation, which plays an important role in distant intercultural transfer is the subject of this study. Within this framework, the indirect translation of Franz Kafka's story "The Metamorphosis" by Mehmet Harmancı was compared in a descriptive approach with the English translation made by Willa and Edwin Muir and the direct translation made by Kamuran Şipal. For this purpose, first of all, it has been tried to reveal which Preliminary norms are effective in translations, in other words, the norms and constraints that determine the translators translational behavior and the translation strategies. The research focused on the effect of intermediary language as a bridge language, errors in translation are neglected. Therefore, rather than focusing on the differences between the two Turkish translations, the points where English translation affects the indirect translation have been taken into account. In other words, it was examined how the translation decisions of English translators affect the indirect translation. In addition, examples regarding the comparisons between the two Turkish translations are included. These examples show how important the creativity and expertise of the translator is in the translation process, regardless of the source text addressed. The data obtained as a result of translation comparisons were tried to be interpreted through a pluralist approach by using various translation theories. In the analysis of the story were especially benefited from The "Descriptive Translation Studies" method developed by Gideon Toury and from the views of Eugene Albert Nida on the concept of "equivalent effect". While the "additions" section includes expressions that are not in the original text but added to the target text, in the section "subtractions", expressions that are present in the original text but not translated in the target text are shown. Examples of additions and subtractions were encountered in both indirect translation and direct translation, showing that this situation is not specific to indirect translation and can be encountered in all types of translation.

Structured Abstract: The purpose of this study is to discuss the role of the "indirect translation", also called "relay translation", "chain translation", "double translation", "secondary translation", "mediated translation", "retranslation" (Ringmar, 2007:2), "intermediary translation" and "second-hand translation", which had an important place in the transfer of distant languages and cultures in the past, and is still being made today. In

* Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında tamamlanmış olan "Kafka'nın 'Die Verwandlung' Adlı Öyküsünün Ara Dilden Çeviri Bağlamında Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
Lecturer Dr. Balıkesir University, Foreign Languages Department
ORCID 0000-0002-3545-143X
derya-yilmaz1986@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Sarışık, D. (2021). Kafka'nın "die Verwandlung" adlı öyküsünün ara dilden çeviri bağlamında değerlendirilmesi. *Turkish Studies - Language*, 16(2), 1413-1426. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.49736>

Received/Geliş: 01 March/Mart 2021

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2021

CC BY-NC 4.0

this context, research questions are as follows: What role does the indirect translation play and what is its effect? What are the difficulties or conveniences when retranslating a previously translated text? Is it possible to make an “acceptable” translation in the indirect translation compared to direct translation? Are the problems encountered in the indirect translation specific to the indirect translation or are they actually problems that can be encountered in all types of translation? Does a text translated from an intermediary language present a different story to the reader in terms of content compared to the directly translated text?

The indirect translation, which we generally have seen in the translation of religious texts in ancient times has an important place in the translation studies. However, there aren't enough studies on the subject. In this context, James St. André points out that the indirect translation continues to be one of the least studied topics in translation studies (2009, s.232). In most of the studies on indirect translation, general theoretical information is given. There are very few studies investigating the indirect translation by comparing the concrete text. In terms of the importance of the subject and the scarcity of studies, this research on indirect translation, also secondary translation aims to contribute to the field.

Within this framework, the indirect translation of Franz Kafka's story "The Metamorphosis" by Mehmet Harmancı was compared in a descriptive approach with the English translation made by Willa and Edwin Muir and the direct translation made by Kamuran Şipal. The research focused on the effect of intermediary language as a bridge language, not mistakes in translation. For this reason, rather than revealing all the differences between the two Turkish translations, the focus was on the effect of English translation. In addition, the translation approach and decisions of both Turkish translators were compared. Because, regardless of the source text, the creativity, expertise and the translation strategy of the translator is important and determinative. In order to demonstrate this, it has been beneficial to compare both Turkish translations.

Before starting the analysis of the story it was tried to be revealed which Preliminary norms are effective in translations. For this purpose, the decisions taken by the translators before starting their translations and the information contained in the foreword of translated books have been tried to be presented with a descriptive approach.

In the analysis of the story, it was examined whether the English translator's decisions affect the indirect translation or not. In other words, it has been tried to show whether the translation decisions of English translators provide convenience or difficulty for the intermediary language translator, namely Mehmet Harmancı. On the other hand it has been tried to indicate which translation strategy the translators adopted more, also a source-oriented approach or a target-oriented approach. It was questioned whether the translators made an “adequate” translation by following a source-oriented approach or whether they made an “acceptable” translation following a target-oriented approach. Thus, it was questioned whether equivalent effect was created in the target language at the same time. In the analysis of the work were especially benefited from The "Descriptive Translation Studies" method developed by Gideon Toury and from the views of Eugene Albert Nida on the concept of "equivalent effect".

As a result of the analysis of the study, it can be said very clearly that the translation approach of the English translators (Willa and Edwin Muir) did not affect the translation approach of the intermediary language translator (Mehmet Harmancı), but the translation. That is to say, English translators sometimes changed some words according to the target language norms or they made some explanatory additions and skipped without translating. This situation directly affected the translation of the intermediary language translator, who did not have the opportunity to work directly with the original text. Therefore, he evaluated the words that the English translators skipped or added extra as a feature of the original text and shaped his translation accordingly. Even if he performed a source-oriented translation, his translation was sometimes a target-oriented translation compared to the original text. In addition, he sometimes made changes according to the target language and cultural norms.

However, it has been determined that changing some words or sentence structures, making explanatory additions and not translating some words according to the target language and culture norms is not specific to translation from the secondary translation. Similar examples are found in the direct translation of Kamuran Şipal. In other words, the problems encountered in indirect translations can always be encountered in all types of translation. Therefore, the expertise and creativity of the translator, how he produces a solution to the problems he faces and what kind of translation strategy he pursues play a major role in translations.

Keywords: Translation studies, literary translation, indirect translation, descriptive translation studies, equivalent effect

Öz: Bu çalışmada birbirine uzak kültürler arası aktarımda önemli role sahip "Ara Dilden Çeviri" olgusu konu edilmiş ve uygulamalı örnek düzleminde betimleyici bir yaklaşımla ara dilden çevirinin etkisi tartışmaya açılmıştır. Bu bağlamda Kafka'nın "die Verwandlung" adlı öyküsünün Mehmet Harmancı tarafından aracı bir dil üzerinden gerçekleştirildiği belirlenen Türkçe çevirisi, Willa ve Edwin Muir çifti tarafından yapılan, kaynak metin görevi gören İngilizce çevirisi ve Kamuran Şipal tarafından yapılan doğrudan çeviri betimsel çeviri araştırmaları ışığında karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle çeviri süreci öncesi normların neler olduğu, bir başka ifadeyle ilgili çevirmenlerin çeviri anlayışlarını belirleyen norm ve kısıtlamalar, çeviri öncesi yapılan çalışmalar, çeviri stratejileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Araştırmada çevirilerdeki hataları bulmak gibi bir niyet güdülmemiş, aracı dilin köprü dil olarak etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle her iki Türkçe çeviri arasındaki farklara odaklanmaktan ziyade, çoğunlukla İngilizce çevirinin, -araştırmadaki aracı metin- ara dil çevirisini etkilediği noktalar dikkate alınmıştır. Bir başka ifadeyle ilgili öyküyü Almancadan İngilizceye çeviren Willa ve Edwin Muir çiftinin çeviri kararlarının ara dil çevirisini nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Bunun yanı sıra her iki Türkçe çevirinin karşılaştırıldığı örneklere de yer verilmiştir. Bu örnekler ele alınan kaynak metinden bağımsız olarak çeviri sürecinde çevirmenin yaratıcılığının ve uzmanlığının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Çeviri karşılaştırmaları sonucunda elde edilen veriler çeşitli çeviri kuramlarından faydalanılarak çoğulcu bir yaklaşımla yorumlanmaya çalışılmıştır. Eser analizlerinde özellikle Gideon Toury tarafından geliştirilen "Betimleyici Çeviri Araştırmaları" yönteminden ve Eugene Albert Nida'nın "eşdeğer etki" kavramına dair görüşlerinden faydalanılmıştır. "Eklmeler" adlı bölümde bir taraftan kaynak dilde olmayan, fakat aracı dil çevirmeni tarafından fazladan eklendiği için otomatik olarak ara dil çevirisine yansıyan ifadelerle örnek sunulurken, diğer taraftan doğrudan çeviride de benzer örneklere rastlanılabileceği gösterilmiştir. Aynı şekilde "Çıkarmalar" adlı bölümde kaynak dilde mevcut olan, fakat aracı dil çevirmenin atladığı ifadelerin ara dil çevirmeni nasıl doğrudan etkilediği gösterilirken, bu durumun ara dil çevirisine özgü olmadığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, edebi çeviri, ara dilden çeviri, betimleyici çeviri çalışmaları, eşdeğer etki

Giriş

Çeviri sadece edebiyatların etkileşimi açısından değil, aynı zamanda milli edebiyatın zenginleştirilmesi açısından da önemlidir (Özbay vd., 2018: 168). Geçmişe bakıldığında ara dilden çevirinin birbirine uzak kültürler arası aktarımda ve dünya klasiklerinin kabul görmesinde tarihi bir role sahip olduğu görülür (Mingwu & Chuanmao, 2017: 11). Kaynak metne artık ulaşamadığında ya da kaynak dili bilen çevirmen bulunamadığında ara dilden çeviriden faydalandığı ve yazınsal alışverişin bu yolla gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bununla birlikte, geçmişteki önemli rolü ve günümüzdeki yaygın kullanımı bir yana ara dilden çevirinin çeviribilim alanında olumsuz bir çağrışım yarattığı görülmektedir. Çoğunlukla sıkıntılı bir çeviri türü olarak değerlendirilen ara dilden çevirinin neden yapıldığı konusuna gelince karşımıza çeşitli sebepler çıkmaktadır. Yayınevlerinin çevirtmek istedikleri kitabın dilini bilen bir çevirmen bulmaya uğraşmaktansa birlikte çalıştıkları çevirmene işi vermek istemeleri, bazen bir çevirmenin bir kitabı beğenip özgün dilini bilmemesine rağmen kitabı çevirmek ve okurla tanıştırmak istemesi, özellikle egemenlik alanı dar ya da merkezi konumda olmayan bir dilden çeviri söz konusu olduğunda ilgili dilde çeviri yapacak kimsenin bulunamayışı noktasında yayınevlerinin henüz bir kurumsallaşmaya gitmemesi bu nedenler arasında sayılabilir. Bir metnin aracı bir dil üzerinden çevirilmesi bağlamında genellikle kabul edilebilir olarak görülen durum ise özgün metne artık ulaşamaması veya özgün metnin zarar görmesidir.

Bazı edebiyatçılar ve çevirmenler ara dilden çeviriyi bazı durumlar dışında asla yapılmaması gereken bir çeviri türü olarak nitelerken, bazıları ara dilden çevirinin tamamen kötülenmesinden esef duymakta ve ara dilden çeviri aracılığıyla farklı dünyaların, kültürlerin,

uygarlıkların tanındığını ileri sürmektedirler. Sevim Akten, ara dilden çeviriyi insanın eğitime katkısı olan yapıcı bir girişim olarak görmekte (Akten, 1998:40) ve “Çevirinin çevirisinde amaç dildeki başarı, bu anlamda aracı metnin özgün metinle örtüşmesine bağlıdır. Başarılı çeviri kaynak metne körü körüne benzeyen değil, özgünlüğü amaç metnin dilsel görüntüsünde en güzel yansıtan çeviridir” (Akten, 1998:36) demektedir. Çevirinin başarısı söz konusu olduğunda çevirmenin uzmanlığı ve yetkinliği ön plana çıkmaktadır. Nihayetinde birinci çevirmenin de ara dil çevirmenin de uzman olduğu ara dilden yapılan bir çeviri, uzman olmayan bir çevirmen tarafından yapılan doğrudan çeviriye tercih edilebilmektedir. Ayrıca Şehnaz Tahir-Gürçağlar’ın belirttiği üzere çevirmenler ve eleştirmenler bir metnin hiç çevrilmemesinden aracı bir dil üzerinden başka kültürlerle kazandırılmasının daha iyi olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar (Tahir-Gürçağlar, 2013: 191).

Teoride, bazı durumlar dışında yapılmaması gerektiği söylenen ara dilden çevirinin, uygulamada halen yapılmaya devam ettiği görülmektedir. Mesleki şartların pek de iyi olmadığı bir ortamda çevirmen kendisine gelen işi değerlendirmekte ve dar iş alanı içerisinde ara dilden çeviri olgusunu göz ardı edebilmektedir. Bu bağlamda yayınevlerine düşen işlerden bir tanesi; eğer eser aracı bir dil üzerinden çevrilecekse, bunun mutlaka kitabın önsözünde, girişinde veya sonsözünde belirtilmesi, okurun konuyla ilgili aydınlatılmasıdır. Okurun konuyla ilgili bilgilendirilmesi okura tercih şansı sunma bakımından önem arz etmektedir. Aksi takdirde bu bir çeşit intihal alanına girmektedir. Hem çevirmen hem de yazar olan Sabri Gürses, ara dilden çevirinin, kendisini anlamlı kılan nedenler ortadan kalktığı ölçüde intihal sınıfına girdiğini ve günümüzde “ikinci dilden çeviri” adı altında üç çeşit intihal yapıldığını öne sürmektedir: “1.Eserin telif hakkı ya yok ya da alınmıyor, ikinci dilden çevirisi yapılıyor. 2.Eserin telif hakkı alınmıyor, fakat çevirisi özgün dilinden değil, bir çevirisinden yapılıyor. 3. Eserin çevirisi özgün dilden yapılıyor, fakat çeviri ikinci dil çevirisine göre düzeltiliyor” (Gürses, 2006: 6).

Türkiye’de ara dilden çeviriler daha çok Tanzimat Döneminde (1839-1871) Fransızca aracı bir dil üzerinden gerçekleştirilmiş olsa da günümüzde özellikle egemenlik alanı dar ya da merkezi konumda olmayan bir dilden çeviri söz konusu olduğunda ilgili dilde çeviri yapacak kimsenin bulunamayışı noktasında halen kullanılan bir çeviri türüdür. Bu bağlamda çeviribilim dizgesinde önemli bir yere sahip olan ara dilden çevirinin yabancı kültürleri tanıma, kültürel bütünleşme noktasında yapıcı rolünden söz edilebilir. Fakat günümüzde önceden ara dilden çeviriyi gerektiren bazı durumların ortadan kalktığını söylemek de pekâlâ mümkündür. Almanca, İspanyolca, İtalyanca, Yunanca, Rusça ve hatta Japonca gibi dilleri bilenlerin sayısı gün geçtikçe artmakta ve çeşitli üniversitelerde bu dillerin edebiyatları öğretilmektedir.

Türkiye’de yayımlanan kitapların büyük bir bölümünün çeviri olduğu ve bu çevirilerin bir kısmının aracı bir dil üzerinden gerçekleştirildiği bilinmektedir. Nitekim ara dilden çeviri ile ilgili teorik bilgiler içeren bazı çalışmalara rastlansa da ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir uygulama çalışması yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda James St. André “ara dilden çevirinin çeviribilim alanında en az çalışılan konulardan biri olmaya devam ettiğini belirtmektedir” (St. André, 2009: 232).

Bu çalışmada Kafka’nın “die Verwandlung” (1915) adlı öyküsü ara dilden çeviri bağlamında somut örnekler üzerinden ele alınacak ve ara dilden çevirinin rolü ve etkisi tartışmaya açılacaktır. Bu amaçla ilgili eserin aracı dildeki çevirisi (İngilizce çevirisi), ara dilden çevirisi (Mehmet Harmanlı’nın çevirisi) ve doğrudan çevirisi (Kamuran Şipal’in çevirisi) karşılaştırılarak değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

Süreç Öncesi Çeviri Normları

Çalışmada ele alınan Kafka’nın “die Verwandlung” adlı eserinin karşılaştırmalı analizine geçmeden önce ilgili çevirmenlerin çeviri anlayışlarını belirlemede etkili olan süreç öncesi norm ve kısıtlamaları açıklamak faydalı olacaktır. Bu bağlamda çağdaş çeviri kuramcılarında Gideon Toury’nin Betimleyici Çeviri Kuramı göz önünde bulundurulmuştur.

Toury'e göre süreç öncesi çeviri normları (preliminary norms) çevirmenin çeviriye başlamadan önce aldığı kararları içermektedir ve "çeviri politikası" (translation policy) ve "çevirinin doğrudanlığı" (directness of translation) bu normlar kapsamında değerlendirilmektedir (Toury, 1995: 58). "Çeviri politikası" çerçevesinde "Çeviri için seçilen metin neden seçilmiştir?", "Çevirinin önsöz/sonsöz bölümünde ne tür bilgiler yer almaktadır?", "Çevirinin hangi amaçla gerçekleştirildiği belirtilmiş midir?", "Çevirmen nasıl bir strateji izlemiştir?" gibi sorular yer alırken, "çevirinin doğrudanlığı" kapsamında "Çeviri hangi dilden yapılmıştır?", "Çeviri kaynak metinden mi yoksa aracı bir dil üzerinden mi yapılmıştır?", "Ara dilden çeviri yapıldıysa hangi kaynak metin dikkate alınmıştır?" gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Bu çalışmada ara dilden çeviri, bir başka ifadeyle ikinci dilden çeviri konu edildiği için Mehmet Harmancı'nın 1997'de yayımlanan çevirisi dikkate alınmıştır. Fakat incelenen öykünün ara dilden çevrildiğine dair gereken net bilgi uzun bir uğraş sonucunda elde edilmiştir. Zira öykünün yer aldığı derleme kitabın (Kafka-Seçme Öyküler) içinde, ara dilden çevrildiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Harmancı'nın çeviri kitabında önsöz veya sonsöz bulunmadığı için çevirmenin çeviri nedenini belirten ya da hangi çeviri stratejisini izlediğini gösteren herhangi bir bilgiye de ulaşılamamaktadır. Bu noktada özellikle 1997'den önce yapılan çevirileri anmak, Harmancı'nın çevirisinin nedenini açıklamaya yardımcı olabilir ya da konuya farklı bir bakış açısı getirebilir. Kafka'nın "die Verwandlung" eseri ilk olarak 1955'de "Değişim" adıyla Vedat Günyol tarafından aracı bir dil üzerinden çevrilmiştir, fakat daha sonra ilgili eser 1967'de Arif Gelen tarafından doğrudan aktarılmıştır. Bunu 1974'te Kamuran Şipal'in ve 1986'da Ahmet Cemal'in çevirisi izlemiştir. 1990'da ise Melek Nergis tarafından "Değişim" adıyla çevrilmiştir. Böylece Kafka'nın ilgili eserinin daha önceden doğrudan yapılmış çevirileri mevcutken, neden tekrar çevrilme ihtiyacı duyulduğuna dair -hem de aracı bir dil üzerinden aktarılma suretiyle- bir açıklama bulunmaması akla bazı nedenleri getirmektedir. Bu bağlamda çevirmenin eseri beğenip kendi yorumuyla tekrar aktarmak istemesi, daha önceden çevrilmesine rağmen kendi çevirisini ortaya koyup edebiyat dizgemize katkıda bulunmak istemesi, yayınevının isteği üzerine çevirmesi ya da derleme bir kitap çevirisi olması sebebiyle yazarın eserlerini bütünlüklü bir biçimde sunmak istemesi söz konusu olabilir.

Örnek incelemeleri sonucunda Mehmet Harmancı'nın Willa ve Edwin Muir çiftinin çevirisini kaynak metin olarak aldığı ve çevirisini İngilizceden Türkçeye gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Kafka'nın tüm öykülerini içeren "The Complete Stories of Franz Kafka" bir derleme kitabı olarak ilk defa 1971'de Schocken Books tarafından yayımlanmıştır. Bu incelemedeki kitap daha sonra 1995'te John Updike'nin bir tanıtımıyla yeniden basılan halidir. Ele alınan Kafka'nın "die Verwandlung" adlı eseri kitapta İskoçyalı çevirmenler Willa ve eşi Edwin Muir tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Amerikalı roman ve öykü yazarı, şair, sanat ve edebiyat eleştirmeni olan John Updike kitabın önsözünde Kafka'ya dair uzun bir yazı yazmıştır; Kafka'nın yaşamı, eserleri yer yer Kafka'dan alıntılar yapılarak ve eleştirel bir bakış açısıyla anlatılmıştır. John Updike'nin tanıtımına ek olarak kitabı düzenleyen Nahum N. Glatzer yazdığı sonsözde Kafka'nın tüm çalışmalarını titiz bir şekilde hazırladıklarını ve orijinal el yazmalarından faydalandığını belirtmiştir. Kitabın sonunda Kafka'nın yaşamı boyunca ve öldükten sonra yayımlanan eserlerinin bibliyografyası verilmiş, Almandaki toplu eserleri sıralanmıştır. Daha sonra "Schocken" tarafından basılan ve İngilizceye çevrilen Kafka'nın eserleri ile diğer yayınevleri tarafından İngilizceye aktarılan eserleri verilmiştir. Yararlanılan metin dışı kaynaklar belirtilmiştir. Çevirmenlerin hangi eseri hangi tarihlerde yayınladığı ve hangi editörlerin yer aldığı açıklanmıştır. Kitapta yer alan Kafka'nın eserlerinin ne zaman yazıldığı, ilk ne zaman basıldığına dair bilgiler verilmiştir. Yazarın yaşamı kronolojik olarak maddeler halinde tek tek anlatılmıştır. Son olarak Kafka hakkında yazılan kitapların bir listesi sunulmuştur. Böylece oldukça detaylı bir biçimde metin dışı öğelere başvurulurken yazar ve eserleri daha anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Ayrıca Kafka'nın klasik öykülerinden az bilinen öykülerine kadar tüm öykülerinin kitapta yer aldığı belirtilerek okur bilgilendirilmiştir. Fakat şunu da söylemek gerekirse bu denli detaylı ve

bilgilendirici bir çeviri kitabında çevirmenlerin biyografilerine ya da çeviri tutumlarına yönelik herhangi bir bilginin olmayışı çeviri sürecinde yayınevinin ve editörün daha çok ön planda olduğunu ya da çeviri sürecini yönlendirdiğini düşündürmektedir.

Çalışmada Harmancı'nın İngilizce çeviriyi kaynak metin olarak ele aldığı ara dil çevirisinin yanı sıra Kafka'nın "die Verwandlung" adlı öyküsünü Almancadan doğrudan çeviren Kamuran Şipal'in çevirisi de incelenmiştir. Ele alınan Şipal'in çevirisi "Franz Kafka-Bütün Öyküler" adıyla 2016'da Cem Yayınevi tarafından yayımlanan 5. basım halidir. Kitapta Şipal'in Almanca aslından çevirdiğine dair bir yazı yazmamasına rağmen, çevirmenin hakkındaki bilgilerden bu kolayca anlaşılmaktadır. Zira Kamuran Şipal çevirilerini Almancadan Türkçeye gerçekleştirmektedir, hatta Türkiye'de Kafka çevirmeni olarak anılmaktadır. Kitabın başında Cem Yayınevi tarafından yapılan açıklamaya göre Kafka'nın tüm öykülerinin yer aldığı bu kitabın derleme bir kitap olarak sunulmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır:

"Öncelikle, yazarın tüm öykülerinin bir arada basılması, onun sanatına dair bütünlüklü bir görüşün edinilebilmesi için gerekli. Elinizdeki kitabın yapısı, onun kendi öykücülüğüne bakışına dair de bir görüş oluşturmamızı kolaylaştırıyor. Çünkü Kafka'nın sağlığında kitap olarak yayınlattığı, kitaplaşmasına gerek görmeden yayınlattığı ve hiç yayınlamadığı öyküleri bir arada görmek, onun metinleri arasında nasıl bir seçme yaptığını da gösterecektir. Ayrıca bu öyküleri derli toplu görünce, öyküler arasındaki geçişkenlikleri, Kafka'nın iç dünyasına dair ipuçlarını da daha kolay yakalama şansına sahip oluyoruz" (Kafka, 2016: 5).

Bu açıklamadan ilgili kitabın neden yayımlandığı ve okurun neden bu kitabı tercih etmesi gerektiği açıkça anlaşılmaktadır. Fakat çevirmenin söz konusu kitabın çevirisiyle ilgili hangi kararları almış olduğu, bir başka ifadeyle bu kitabı neden seçtiği ve neden çevirdiği ya da hangi çeviri stratejilerini izlediği açıklanmamıştır. Böylece çevirmen kararlarından ziyade yayınevinin etkin bir rol oynadığı ve yayınevinin isteği doğrultusunda ilgili kitabın bir bütün olarak yayımlandığı çıkarımı yapılabilir. Bu anlamda Toury'nin söylemiyle "Çeviri Politikası" yayınevi tarafından belirlenmiş gözükmektedir. Bunun dışında kitabın başında Şipal Kafka'nın öykülerinin yazılış, varsa yayınlanış tarihlerine, basılış öykülerine yer vererek metin dışı öğelere başvurmuş; kitabın sonunda ise Kafka'nın yaşamına dair bilgilerin kronolojik olarak anlatarak okurun yazarı ve eserleri daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur.

Ara Dilden Çeviri Bağlamında Çeviri Çözümlemesi

Bu bölümde Kafka'nın "Die Verwandlung" (1915) adlı öyküsü ara dilden çeviri bağlamında somut örnekler üzerinden incelenmiş ve ara dilden çevirinin rolü ve etkisi tartışmaya açılmıştır. Bu amaçla ilgili eserin aracı dildeki çevirisi (İngilizce çevirisi), ara dilden çevirisi (Mehmet Harmancı'nın çevirisi) ve doğrudan çevirisi (Kamuran Şipal'in çevirisi) karşılaştırılmıştır.

Eser incelemesinde aracı dil çevirmenlerinin çeviri kararlarının ya da anlayışlarının ara dil çevirisini etkilediği noktalara ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda İngilizce çevirmenlerin çeviri kararlarının ara dil çevirmenine kolaylık mı sağladığı ya da güçlük mü yarattığı kitap karşılaştırmalarında elde edilen somut örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla genel olarak her iki Türkçe çevirmenin çeviri kararlarını ve anlayışlarını karşılaştırmaktan ziyade aracı dilin etkisi esas alınmıştır. Bununla birlikte her iki Türkçe çevirmenin çeviri anlayışlarının ve kararlarının karşılaştırıldığı örneklere de yer verilmiştir. Çünkü çevirilerde sergilenen çeviri anlayışlarının kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenin yaratıcılığını ön plana alan bir yönü de söz konusudur. Bunu ortaya koyabilmek için her iki Türkçe çeviriyi karşılaştırmak fayda sağlamıştır.

Örnek analizleri yapılırken çeşitli kuramlardan faydalanılarak çoğulcu bir yaklaşım izlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda özellikle Gideon Toury'nin "Betimleyici Çeviri Kuramı"nın öngördüğü normlar ve Eugene Albert Nida'nın "etki eşdeğerliği" kavramlarından faydalanılmıştır.

Toury, "Süreç-Öncesi Çeviri Normları" ve "Çeviri-Süreci Normları" dışında çevirmenin çeviriye ilişkin tavrını ortaya koyduğu "öncül norm"lardan bahseder; çevirmen çevirisini ya "yeterlik" ilkesine göre ya da "kabul edilebilirlik" ilkesine göre gerçekleştirmektedir. "Yeterlik" kavramı altında çevirinin özgün dil normlarına daha yakın özellikler taşıması anlaşılırken, "kabul edilebilirlik" kavramından çevirinin erek dil normlarına daha yakın olduğu anlaşılmaktadır (Toury, 1980: 52-57). Bu bağlamda araştırmada yer alan çevirmenlerin kaynak dil ve kültürün özelliklerini muhafaza ederek yeterli bir çeviri mi sundukları ya da erek dil normlarını ön plana alarak kabul edilebilir bir çeviri anlayışını mı benimsedikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Eugene Albert Nida eşdeğerliğin "biçimsel eşdeğerlik" (İng. formal equivalence) ve "devingen eşdeğerlik" (İng. dynamic equivalence) olmak üzere iki ayrı kutba ayrıldığından söz etmektedir (Nida, 1964: 160). Biçimsel eşdeğerlik hem biçim hem içerik olmak üzere mesajın kendisine odaklanmaktadır. Böyle bir çeviride şiirin şiire, cümlenin cümleye, kavramın kavrama uygunluğu gibi eşdeğerlikle ilgilenilir (Nida, 1964: 159). Devingen eşdeğerliğin dikkate alınarak gerçekleştirilen bir çeviride erek dildeki ifadenin tamamen doğal olması amaçlanır (Nida, 1964: 159) ve alıcının metni yadırgamamasına, metnin alıcı kültüre uygun olarak ifade edilmesine çalışılır. Bir başka deyişle çeviri metin çeviri kokmamalıdır. Şöyle ki devingen eşdeğerlikte "eşdeğer etki" yaratılması amaçlanmaktadır; buradan hareketle çalışmada yer alan çevirilerde erek metin okurunda da aynı etkinin yaratılıp yaratılmadığı sorgulanmıştır.

Aşağıda Kafka'nın "die Verwandlung" adlı eserinin temel alındığı örneklerde Edwin ve Willa Muir çiftinin çevirileri, Mehmet Harmancı'nın çevirisi ve Kamuran Şipal'in çevirisi karşılaştırmalı olarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Çevirilerin "yeterlilik" kutbuna mı yoksa "kabul edilebilirlik" kutbuna mı daha yakın oldukları tespit edilmeye, bir başka ifadeyle erek okurda benzer etkinin yaratılıp yaratılmadığı sorgulanmaya çalışılırken bir taraftan ele alınan kaynak metnin rolü ve etkisi diğer taraftan çevirmenlerin yaratıcılıkları ve çeviri yaklaşımları göz önünde bulundurulmuştur. Böylece ara dilden çeviri bağlamında örnekler değerlendirilmeye alınmıştır.

Örnek I

Kaynak Metin: "...die Mutter opferte sich für die Wäsche fremder Leute,..." (Kafka, 1999: 55).

Almancadan Çevirisi: "...annesi yabancı insanlara çamaşır dikeceğim diye kendini helak ediyor, ..." (Şipal, 2016: 115).

İngilizce Çevirisi: "...the mother devoted her energy to making underwear for strangers,..." (Muir, 1995: 85).

İngilizceden Çevirisi: "...annesi tüm enerjisini yabancılara iç çamaşırı dikmeye harcıyor,..."(Harmancı, 1997: 42).

Almanca özgün metindeki "opfern sich" ifadesi "kendini feda etmek; başını vermek" (Steuerwald, 1992, s.409) anlamlarına gelmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi Türkçede oldukça yaygın kullanılan ve mecazi anlamda "aşırı derecede yormak, bitkin duruma getirmek" anlamına gelen "helak etmek" deyimini ile ikame etmiştir. Çevirmen kaynak metindeki ifadenin erek dildeki işlevini ve iletişimdeki değerini ön plana alarak erek odaklı bir yaklaşım benimsediğini göstermiştir ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sunmuştur. Böylece erek dilde benzer etki sağlanmaya çalışılmıştır.

İngilizce çeviriye bakıldığında Muir çiftinin "kendini adamak, vakf etmek" (Spears, 2009, s.191) anlamına gelen "devote to" sözcüğünü kullandıkları ve metni daha anlaşılır kılmak amacıyla

“energy” kelimesini ekledikleri düşünülmektedir. Burada çevirmenlerin erek dil normlarına göre sözcük seçiminde değişikliğe gittikleri ve erek odaklı bir çeviri anlayışı sergilemeye çalıştıkları söylenilebilir. İngilizce çevirmenlerin aldığı bu çeviri kararlarının, çevirisini kaynak odaklı gerçekleştiren ara dil çevirmenini etkilediği görülmektedir. Zira ilgili ifade “enerjisini harcamak” olarak çevrilmiştir. Fakat metin bağlamında düşünüldüğünde, “tüm enerjisini harcamak” ifadesi “bir şey için helak etmek” ifadesinin yerini tam olarak tutamamaktadır. Örneğin “Fakültede çok işim vardı, tüm enerjimi harcadım” cümlesinden kişinin kendisini helak etmiş olduğu anlamı çıkmaz. Dolayısıyla aracı dildeki değişim bu örnekte ara dil çevirmeninin işini güçleştirmiş gözükmektedir.

Örnek II

Kaynak Metin: “Ja, aber war es möglich, dieses möbelerschütternde Läuten ruhig zu verschlafen?” (Kafka, 1999: 11).

Almancadan Çevirisi: “...iyi ama, odadaki bütün eşyayı zangır zangır titreten zil sesini işitmeyerek uyuyakalmış olabilir miydi?” (Şipal, 2016: 75).

İngilizce Çevirisi: “Yes, but was it possible to sleep quietly through that earsplitting noise?” (Muir, 1995: 65).

İngilizceden Çevirisi: “Evet ama kulakları sağır eden gürültüde uyumak mümkün müydü? (Harmancı, 1997: 9).

Almanca özgün metinde bulunan “möbelerschüttern” sözcüğü İngilizcede ve Türkçede tek bir sözcükle birebir karşılanamamaktadır. Bu sorun karşısında çevirmenlerin nasıl bir çözüm ürettikleri, hangi çeviri stratejisini izlediklerine bakmak yerinde olacaktır. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili sözcüğün sözlük anlamından yola çıkarak açıklama yoluna gitmiştir. Böylece kaynak metnin dilsel ve kültürel özelliklerinin muhafaza edilmeyi amaçlandığı söylenilebilir. Çevirinin bu bağlamda kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride çevirmenler ilgili sözcüğü erek kültürde benzer anlamı taşıyan “earsplitting” sözcüğü ile aktararak yazarı okura götürmüş, bir başka ifadeyle ilgili sözcüğü yerleştirmişlerdir. Muir çiftinin bu tutumuyla erek odaklı olduğu; erek kültür okurunun dilbilimsel ve kültürel beklentilerini ön planda tuttuğu, dolayısıyla çevirilerinin kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Ara dilden çeviriye bakıldığında aslında kaynak odaklı bir tutum sergilendiği görülmektedir. Buna karşın çevirisi özgün metinle karşılaştırıldığında erek odaklıdır ve erek dilde benzer etki yaratılmıştır. Burada çevirmenin ara dilden çevirinin kolaylığını yaşadığı söylenilebilir. Zira İngilizce çeviri metindeki sözcüğün Türkçe karşılığı olan “kulakları sağır eden” ifadesi Türk okurunun alışkın olduğu bir kullanımdır.

Örnek III

Almanca Özgün Metin: “Sie lief ins Nebenzimmer, um irgendeine Essenz zu holen, mit der sie die Mutter aus ihrer Ohnmacht wecken könnte...” (Kafka, 1999: 47).

Almancadan Çevirisi: “Sonra kız kardeşi, annesinin baygınlığına karşı bir esans alıp gelmek için bitişik odaya seğirtti” (Şipal, 2016: 109).

İngilizce Çevirisi: “She ran into the next room for some aromatic essence with which to rouse her mother from her fainting fit” (Muir, 1995: 82).

İngilizceden Çevirisi: “Annesini baygınlığından uyandırmak için kolonya almak üzere yan odaya koştı” (Harmancı, 1997: 37).

Yukarıdaki örnekte Almanca özgün metinde geçen “Essenz” “bazı doğal maddelerin özü, konsantresi” (Önen ve Şanbey, 1993, s.307) anlamına gelmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen kaynak dilin kurallarına bağlı kalarak sözcüğü sözcüğüne bir çeviri gerçekleştirmiş ve ilgili

kelimeyi "esans" şeklinde aktarmıştır. Bu kararıyla "yeterli" bir çeviri örneği sergilemiştir. İngilizce çeviriye bakıldığında ilgili sözcük "aromatic essence" şeklinde aktarılmış; kaynak kültürle benzerliğinden dolayı erek dilde benzer etki yaratılmıştır. İngilizce çevirmenlerin "aromatic" sözcüğünü fazladan eklemeleri erek dili ve kültürü önemsediklerini göstermektedir. Ara dilden çeviride çevirmen söz konusu kelimeyi metin bağlamında yorumlayarak Türkçede oldukça yaygın olarak kullanılan "kolonya" sözcüğü ile aktarmıştır. Türk kültüründe kolonya önemli bir role sahiptir; bayramlarda ya da normal zamanlarda eve gelen misafire ikram edilir; içinde alkol olduğundan bir kişi bayıldığında ya da fenalaştığında eline ve bileğine kolonya dökülüp ovuşturulur ve koklatılır; hatta günümüzde koronadan dolayı artık çoğunlukla dezenfektan amaçlı da kullanılır. Dolayısıyla Türk kültürü için bu denli önemli bir yere sahip "kolonya" sözcüğünün çeviriye uyarlanması çevirmenin Türk okurunu dikkate aldığını, erek odaklı bir çeviri anlayışını benimsediğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle çevirmen kaynak kültürdeki sözcüğü erek kültüre uyarlamış ve erek kültürde benzer etki uyandırmıştır. Böylece çevirinin kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın bir çeviri örneği sergilemiştir. Bu noktada çevirmenin yaratıcılığında bahsetmek yerinde olacaktır. Çevirmen bağlamı göz önünde bulundurarak kaynak metni erek dil ve kültürün değerlerine göre yeniden ve doğal bir biçimde yorumlamış, dolayısıyla çevirinin çeviri olduğu hissedilmez olmuştur. Bir başka ifadeyle çevirmen erek kültür okurunun dilbilimsel ve kültürel beklentilerine uygun bir karşılık bulmuştur. Ara dil çevirmeni kaynak metin olarak İngilizce metni almasına rağmen kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilerken, doğrudan çeviride yeterli bir çeviri söz konusudur.

Örnek IV

Almanca Özgün Metin: "Wenn man schon so schwer arbeiten muß, wie wir alle, kann man nicht noch zu Hause diese ewige Quälerei ertragen" (Kafka, 1999: 65).

Almancadan Çevirisi: "Hepimiz böyle canını dişine takıp çalıştıktan sonra, evde bu bitip tükenmez işkenceye katlanılmaz doğrusu" (Şipal, 2016: 125).

İngilizce Çevirisi: "When one has to work as hard as we do, all of us, one can't stand this continual torment at home on top of it" (Muir, 1995: 90).

İngilizceden Çevirisi: "Bizler kadar çok çalışıp da eve dönen bir insan bu sürekli işkenceye katlanamaz" (Harmancı, 1997: 51).

Yukarıda özgün metindeki altı çizili ifadenin çevirileri bize çevirmenlerin çeviri anlayışları hakkında bilgi vermektedir. Doğrudan çeviride çevirmen erek odaklı bir tutum izlemiştir. İlgili ifadeyi kaynak metnin bağlamı içinde sözlükteki düz anlamıyla değil, erek okurda istenilen etkiyi uyandırabilmek adına yan anlamında kullanmayı tercih etmiştir. Bu doğrultuda "bütün gücünü harcayarak yapmak" anlamında Türk okurun alışık olduğu "canını dişine takmak" deyimini kullanmıştır. Bir başka deyişle ilgili ifadeyi metin bağlamında yorumlamış ve erek okurun alışık olduğu bir deyimle aktarmıştır. Ayrıca özgün metindeki "ewig" sözcüğünü aynı şekilde erek okuru ve dili ön plana alarak "bitip tükenmez" şeklinde aktarmıştır. Çevirisinin kabul edilebilir bir çeviri olduğu rahatlıkla söylenilebilir.

İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride çevirmenlerin kaynak dildeki sözcükleri olduğu gibi muhafaza ederek aktarımda bulunmaları kaynak odaklı bir çeviri anlayışını benimsediklerini göstermektedir. Ara dilden çeviri bağlamında bu durum değerlendirildiğinde ele alınan kaynak metinlerden ziyade çevirmenlerin çeviri anlayışlarının ve yaratıcılıklarının burada önemli bir rol oynadığı söylenilebilir. Yazınsal çevirilerde önemli olan artık kaynak metinle erek metnin birebir sözcüğü sözcüğüne uyuşması değil erek dilin ve kültürün ön plana alınarak erek dilde benzer etki yaratılmaya çalışılması olarak görülmektedir. Zira çeviri artık çoğunlukla ereğe dönük bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yazınsal metinlerde eğer erek dilde ve kültürde ilgili ifadeleri karıştırayabilecek deyimler ya da erek okurun alışık olduğu kalıplar, söyleyişler varsa

bunların kullanılması önem taşımaktadır. Şipal'in de bunu genel olarak tüm çeviri boyunca önemseydiği görülmektedir.

Eklemler

Çevirmenlerin çeviri yaparken bazen kaynak dilde olmayan sözcükleri ve ifadeleri erek dile fazladan ekledikleri görülmektedir. Erek dilin ve kültürün ön plana alındığı çevirilerde çevirmen metni daha anlaşılır kılmak adına eklemeler yapmak durumunda kalabilir. Bu tamamen çevirmenin kendi öznel kararı da olabilir. Bu bölümde kaynak metinde olmayan, fakat erek metne fazladan eklenen sözcükler, ifadeler yer almaktadır. Fazladan eklenen bu sözcükleri sadece ara dilden çeviride değil, kaynak metinden yapılan çeviride de görmek mümkündür. Fakat aracı dilde bir ekleme yapıldıysa ara dil çevirmenin bundan kaçması mümkün değildir.

Örnek I

Almanca Özgün Metin: "...es ging so langsam; und als er schließlich, fast wild geworden, mit gesammelter Kraft, ohne Rücksicht sich vorwärtsstieß, ..." (Kafka, 1999: 13)

Almancadan Çevirisi: "...işte öylesine yavaş devinimleri. Sonunda, nerdeyse çılgına dönmüş, bütün gücünü toparlayıp hiçbir şeye aldırmayarak kendini ileriye itti;..."(Şipal, 2016: 78).

İngilizce Çevirisi: "...it shifted so slowly; and when finally, almost wild with annoyance, he gathered his forces together and thrust out recklessly, ..." (Muir, 1995: 66).

İngilizceden Çevirisi: "...öyle yavaş kıpırdıyordu ki. Sonunda sıkıntıdan neredeyse çıldırarak bir duruma geldiğinde bütün gücünü topladı ve düşüncesizce kendini ileri attı" (Harmancı, 1997: 11).

İngilizce çeviride yer alan "annoyance" kelimesi özgün metinde bulunmamaktadır. Dolayısıyla doğrudan yapılan çeviride de yer almamaktadır. Fakat ara dilden yapılan çeviriye bakıldığında İngilizce çeviriye fazladan eklenen bu sözcüğün "sıkıntıdan" şeklinde çeviriye yansdığı görülmektedir. Metin bağlamında değerlendirildiğinde daha ilk bölümde Gregor bir böceğe dönüşmüş ve yataktan çıkmaya çabalamaktadır. Ama henüz kendisinin neye benzediğine dair herhangi bir fikri yoktur. Alt bölümünün fazla hantal olduğunu fark eder, çünkü oldukça yavaş hareket edebilmektedir. Sonunda neredeyse çılgına dönmüş tüm gücünü toplayıp hiçbir şeye aldırmaksızın kendini ileriye atar. Yataktan bir türlü çıkamamasının, devinimlerinin oldukça yavaş olmasının onu çılgına döndürdüğünü metin bağlamında söyleyebiliriz, fakat davranışının sıkıntıdan olduğunu söylemek metin bağlamından doğrudan çıkarılabilecek bir sonuç gibi durmamaktadır. Bu anlamda ara dil çevirmeni özgün metinle birebir çalışmadığı için fazladan eklenen sözcükleri kaynak metnin özelliği gibi düşünür ve çevirisini ona göre gerçekleştirir.

Örnek II

Almanca Özgün Metin: "...vielleicht wollte die Schwester ihnen auch eine möglicherweise nur kleine Trauer ersparen, denn tatsächlich litten sie ja gerade genug" (Kafka, 1999: 35).

Almancadan Çevirisi: "...ama belki kız kardeşi küçük de olsa bir üzüntüden esirgemek istiyordu kendilerini; çünkü Allah biliyor ya, zaten yeterince acı çekiyorlardı" (Şipal, 2016: 97).

İngilizce Çevirisi: "...perhaps too his sister wanted to pare them such little anxieties wherever possible, since they had quite enough to bear as it was" (Muir, 1995: 76).

İngilizceden Çevirisi: "Belki kız kardeşi, başlarında zaten büyük bir dert olduğu için mümkün olduğunca onları bu küçük şeyler konusunda tasalanmaktan korumak istiyordu"(Harmancı, 1997: 27).

Özgün metindeki "denn tatsächlich litten sie ja gerade genug" şeklindeki cümlenin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride çevirmenin genel olarak kaynak dilin dizim kurallarına

bağlı kaldığı görülmektedir. Çevirisine fazladan eklediği "Allah biliyor ya" şeklindeki ifadeyle ise erek okurda benzer etki yaratmayı amaçladığı düşünülmektedir. İngilizce çeviride genel olarak kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunulduğu söylenilebilir. Ara dilden çeviride ise çevirmen "başlarında zaten büyük bir dert olduğu için" şeklindeki çevirisiyle erek odaklı bir çeviri ortaya koymuştur. Zira kaynak metin olarak ele aldığı İngilizce çeviri metni birebir takip etmeyerek biçimi önemsememiş ve metin bağlamında cümleyi yorumlayarak anlama ağırlık vermeye çalışmıştır. Özgün metne bakıldığında Gregor'un kız kardeşinin ailesini küçük de olsa bir üzüntüden esirgemek istemesinin nedeni ailenin yeterince acı çekmesi iken, ara dilden çeviride bu neden çevirmenin yorumuyla başlarında zaten büyük bir dert olması şeklinde aktarılmıştır. Başlarında büyük bir dert olduğu için acı çektikleri doğrudur, ama kız kardeşin onları korumak istemesi acı çektikleri içindir.

Özgün metindeki "möglichlicherweise" sözcüğü doğrudan çeviride atlanmışken, İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride aktarılmıştır. Dolayısıyla bazı sözcüklerin atlanması ya da fazladan eklenmesi her durumda, kaynak metin fark etmeksizin, karşımıza çıkabilmektedir. Bu, çevirmenin aldığı bir çeviri kararıdır. Fakat şu da bir gerçektir ki ara dilden yapılan çevirilerde aracı dildeki çevirmen bu tarz çeviri kararları aldığı anda bu otomatik olarak ara dil çevirisine de yansımaktadır. Bu risk ara dilden yapılan çevirilerde her zaman vardır.

Çıkarmalar

Nasıl ki çevirmenler gerektiğinde ya da kendi çeviri kararları olarak erek metne fazladan sözcük ve ifadeler ekliyorsa aynı şekilde bazen de kaynak metinde olan bazı sözcükleri ve ifadeleri çevirmeyip atlayabilirler. Bu durum hem ara dilden yapılan çevirilerde hem de kaynak dilden yapılan çevirilerde yaşanabilir. Fakat aracı dil çevirmeni bir sözcüğü veya ifadeyi atladiysa ara dil çevirmenin bunu çevirme şansı yoktur. Ara dilden çeviriler bu riski her zaman taşır. Üstelik ara dilden çevirmenin kendi çeviri kararı olarak bazı eklemeler ve çıkarmalar yapması da olasıdır. Aşağıdaki örneklerde kaynak metinde olup da erek metinde çevrilmeyen sözcükler ve ifadeler yer almaktadır.

Örnek I

Almanca Özgün Metin: "Nur einen kleinen Augenblick Geduld!" (Kafka, 1999: 19)

Almancadan Çevirisi: "Birazcık daha sabrederseniz!" (Şipal, 2016: 83)

İngilizce Çevirisi: "Just give me a moment or two longer!" (Muir, 1995: 69).

İngilizceden Çevirisi: "Bana bir iki dakika daha tanıyın." (Harmancı, 1997: 15).

Almanca özgün metinde yer alan "Geduld" sözcüğü doğrudan çeviride "sabretmek" fiili ile aktarılmıştır. Çevirmenler kendi dillerinin olanakları dâhilinde bu tarz değişiklikler yapabilmekte ve anlamı ön plana alabilmektedirler. Şipal de burada erek dilde benzer etki uyandırabilmek adına ilgili isimi bir fiille aktarmayı uygun görmüştür.

İngilizce çevirmenler ilgili ifadeyi atlamışlardır. Ara dilden çeviride de dolayısıyla ilgili sözcük için herhangi bir karşılık kullanılamamıştır. Özgün metinde ve doğrudan çeviride karşı taraftan beklenen bir sabır, tahammül ve hoşgörü söz konusuysa, İngilizce çeviride ve ara dil çevirisinde karşı taraftan sadece ek süre tanınması için ricada bulunmaktadır.

Örnek II

Almanca Özgün Metin: "Hätte man doch dieser Bedienerin, statt sie nach ihrer Laune ihn nutzlos stören zu lassen, lieber den Befehl gegeben, sein Zimmer täglich zu reinigen!" (Kafka, 1999: 57).

Almancadan Çevirisi: "Bu hizmetçi olacak kadına, canı istedikçe kendisini rahatsız edeceğine, odasını her gün temizlemesini tembih etselerdi ya!" (Şipal, 2016: 118).

İngilizce Çevirisi: “Instead of being allowed to disturb him so senselessly whenever the whim took her, she should rather have been ordered to clean out his room daily, that charwoman!” (Muir, 1995: 87).

İngilizceden Çevirisi: “Bu hizmetçi kadına, kendisini böyle anlamsızca her canı istediğinde rahatsız etmesi yerine odasını her gün temizlemesini söyleselerdi ya!” (Harmancı, 1997: 44).

Özgün metindeki “nutzlos” sözcüğünün doğrudan çeviride atlandığı buna karşın İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride sırasıyla “senselessly” ve “anlamsızca” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Aracı bir dil üzerinden yapılan çevirilerde eğer aracı dilde herhangi bir sözcük ya da ifade atlandıysa ara dilden yapılan çeviride de ilgili sözcük yer almaz. Bu eksiklik bazen metnin anlamını etkilerken, bazen herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermeyebilir. Fakat bu örnekte de görüldüğü üzere çevirmenin herhangi bir sözcüğü veya ifadeyi çıkarması her zaman her çeviri türünde karşılaşılabilecek bir durumdur. Doğrudan çeviride de çevirmen eğer gerekli görüyorsa bir sözcüğü ya da ifadeyi çıkarabilir. Bir başka ifadeyle çevirmenin çevirisini gerçekleştirirken yaptığı eklemeler veya çıkarmalar kendi çeviri kararıdır ve bu durum doğrudan çeviride de ara dilden çeviride de karşımıza çıkabilir. Fakat ara dilden yapılan çevirilerde genellikle aracı dil çevirmeninden kaynaklı, yani birinci çevirmenden kaynaklı çıkarmalar ve eklemelerin yapılmış olma riski her zaman vardır.

Sonuç

Bu çalışmada Kafka'nın “die Verwandlung” adlı öyküsünün İngilizce çevirisi, İngilizceden Türkçeye yapılan ara dil çevirisi ve Almancadan doğrudan yapılan Türkçe çevirisi karşılaştırılarak ara dil çevirilerinin çeviride nasıl bir rol oynadığı ve etkisinin ne olduğu tartışmaya açılmıştır.

Öncelikle süreç öncesi normlar kapsamında elde edilen verilere göre incelenen tüm çeviri kitaplarında çevirmenlerin süreç öncesi almış olduğu kararlardan bahsedilmediği görülmüştür, bir başka ifadeyle çevirmenlerin ilgili kitapları neden seçtiklerini ve hangi amaçla çevirdiklerini belirten herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Buna ek olarak hangi çeviri tutumunu benimsedikleri ya da hangi çeviri stratejisini önemsediklerine dair bir açıklama da bulunmamaktadır. Bu noktada “Çeviri Politikası” bağlamında yayınevlerinin etkin olduğu düşünülmektedir. Aracı bir dil üzerinden Türkçeye aktarım yapan Mehmet Harmancı'nın çevirisi hariç Almancadan İngilizceye çeviri yapan Willa ve Edwin Muir çiftinin çevirisinde ve Almancadan Türkçeye doğrudan çeviri yapan Kamuran Şipal'in çevirisinde metin dışı öğelere sıkça başvurularak okurun yazar ve eserler hakkında bilgilendirildiği göze çarpmaktadır.

Eser analizleri sonucunda elde edilen verilere göre ara dilden çeviri kapsamında en genel anlamda şu çok net söylenilebilir ki aracı dil çevirmeninin çeviri anlayışı ara dil çevirmeninin çeviri anlayışını değil ama çevirisini etkilemiştir. Aracı dil çevirmenleri, yani İngilizce çevirmenler bazen erek dil normlarına göre sözcük seçiminde değişime gitmiş ya da bazı açıklayıcı eklemeler yapıp, çevirmeden atladıkları yerler olmuştur. Bu durum özgün metinle birebir çalışma imkânı olmayan ara dil çevirmeninin çevirisini doğrudan etkilemiştir. İngilizce çevirmenlerin atlandığı ya da fazladan eklediği sözcükleri özgün metnin bir özelliği olarak değerlendirip çevirisini ona göre şekillendirmiştir. Dolayısıyla kaynak odaklı bir çeviri anlayışı sergilemiş olsa bile çevirisi bazen özgün metinle karşılaştırıldığında erek odaklı bir çeviri olmuştur. Buna ek olarak ara dil çevirmeninin de erek dil ve kültür normlarına göre sözcük seçimlerinde değişiklik yapması ve eklemelerde bulunup bazı sözcükleri ve cümleleri çevirmemesi, atlaması söz konusudur. Öte yandan erek dil ve kültür normlarına göre sözcük seçimlerinde ya da cümle yapılarında değişime gidilmesi, açıklayıcı eklemeler yapılması ve bazı sözcüklerin çevrilmemesi durumunun ara dilden çeviriye özgü bir durum olmadığı tespit edilmiştir. Doğrudan çeviride de benzer örneklere rastlanmıştır. O nedenle ara dilden yapılan çevirilerin çeviribilim alanında bazı araştırmacılar ya da çevirmenler tarafından tamamen yadsınması ya da sorunlu görünmesinin ele alınan kaynak metinden ziyade çevirmenin çeviri anlayışı ya da uzmanlığı ile ilgili bir durum olduğu söylenebilir.

Bir başka ifadeyle ara dilden yapılan çevirilerde karşılaşılan sorunlara aslında her zaman her çeviri türünde rastlanılabilir.

Somut örnek karşılaştırmalarında İngilizce çeviriden kaynaklı olarak, daha doğrusu Muir çiftinin çeviri kararlarından dolayı ara dil çevirmeninin bazı güçlükler yaşadığı görülmüştür. Muir çiftinin sözcük seçimlerinde değişime gitmesi bazen ara dil çevirmeninin erek metinde eşdeğer etki yaratabilmesi konusunda işini güçleştirmiştir.

Buna karşın önceden çözümlenen bir metni çevirmenin kolaylığını yaşadığı durumlar da tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle İngilizcenin kaynak metin olarak ele alınmasının kolaylık sağladığı örneklere rastlanmıştır. İngilizce çevirmenler sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi sıkıntı yaratabilecek bazı sözcükleri ya da ifadeleri metin bağlamında yorumlamış ve okurun kafasını karıştırmayacak bir şekilde çözümleyerek aktarmışlardır. Böylece ara dil çevirmeninin işi kolaylaşmış ve erek metinde istenilen eşdeğer etki yaratılabilmektedir.

Örnek incelemeleri sonucunda, ele alınan kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenlerin çeviri anlayışlarının, kullandıkları çeviri stratejilerinin, yaratıcılıklarının ve kaynak dilde ve kültürde olduğu gibi özellikle erek dilde ve kültürde uzman olmalarının kabul edilebilir ve erek metne eşdeğer etkide bir çeviri için belirleyici olduğu kanısına varılmıştır. Bu noktada ilgili metnin aracı bir dil üzerinden mi yoksa özgün dilinden doğrudan mı çevrildiği belirleyici bir etmen olamayabilir. Tabiki ara dilden bir çeviri yapıldıysa aracı dilin etkisi söz konusudur ama aracı dildeki çevirmen gerçek bir uzmansa ve kaynak dil ile aracı dil arasında- bu çalışmadaki Almanca ve İngilizce gibi- yapısal ve kültürel bir yakınlık varsa bu etki en aza indirgenebilecektir. Öte yandan çevirinin erek dilde ve kültürde gerçekliği olduğu düşüncesinden yola çıkılırsa kabul edilebilir bir çeviri için çevirinin doğrudan ya da ara dilden yapılmasının belirleyici olmadığı söylenebilir.

Genel olarak ara dilden çeviride okura içerik bakımından farklı bir hikâye sunulduğu söylenilemese de işin içinde bir uzman çevirmen daha olması, onun çeviri anlayışının ve kararlarının da hesaba katılmasını gerektirmektedir. Böylece zaten karmaşık olan çeviri eylemi ara dil çevirmeni için -özellikle biçimin ön planda olduğu, mecazların ve yan anlamların sıkça kullanıldığı, canlı bir anlatımın sunulduğu, anlamsal boşlukların fazla olduğu, kurgusal metinler olan edebi metinlerin çevirileri söz konusu ise- daha da karmaşık bir hal alabilmektedir. Öyle ki ara dil çevirmeni kaynak odaklı bir tutum benimsemiş olsa bile, eğer aracı dil çevirmeni erek odaklı bir çeviri anlayışı ile çevirisini gerçekleştirdiyse, ara dil çevirmeninin çevirisi özgün metinle karşılaştırıldığında erek odaklı bir çeviri sunabilmektedir.

Bir metnin ara dilden çevrilip çevirilmediği -eğer kitapta belirtilmediyse- çeviri tahlili ile uzun bir uğraş sonucunda gün ışığına çıkarılabilmektedir ve bu uğraş okurun konuyla ilgili bilgilendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Zira okurun okuduğu kitabın doğrudan mı ya da aracı bir dil üzerinden mi çevrildiğini bilmeye hakkı vardır. Bu bağlamda bu alanda çalışma yapmak okuru bilgilendirmeye ve ona seçim şansı tanımaya yardımcı olacaktır. Ayrıca günümüzde hala yapılmakta olan ara dilden çevirinin gerek geçmişteki köprü dil olarak etkisi gerek işlevselliği bakımından çeviribilimin doğal bir olgusu haline geldiği ve böylece konuyla ilgili daha çok çalışma yapılması ihtiyacı doğduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Akten, S. (1998). İkinci dilden çeviri. *Hacettepe Üniversitesi. Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 8, 35-41.
- Gürses, S. (2006, Aralık 8). *İntihal nasıl olağanlaştırılıyor?* [Çeviri Etiği Sempozyumu]. İstanbul Üniversitesi.

- Kafka, F. (1995). Metamorphosis. In N.N. Glatzer (Eds.), *The complete stories Franz Kafka* (W. & E. Muir Çev.) (ss. 64-94). Schocken Books.
- Kafka, F. (1997). *Kafka. Seçme öyküler.* (M. Harmancı Çev.). Epsilon Yayıncılık.
- Kafka, F. (1999). *Franz Kafka. Die Verwandlung. Mit einem Kommentar von Heribert Kuhn.* Suhrkamp Verlag.
- Kafka, F. (2016). *F. Kafka. Bütün öyküler.* (K. Şipal Çev.). Cem Yayınevi.
- Mingwu, X. & Chuanmao, T. (2017). Exploring the traces of translation: A chinese perspective. *Babel*, 63(1), 3-20.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating. With special reference to principles and procedures involved in Bible translating.* Brill.
- Önen, Y. & Şanbey, C.Z. (1993). *Almanca Türkçe sözlük.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özbay, R., Sağlam, M.Y. & Zeytinoğlu, G. (2018). Die Problematik der Übersetzung aus einer Drittsprache am Beispiel des “Kör Baykuş” von Sadık Hidayet. In M. Y. Sağlam, M. F. Hertsch & M. Er (Eds.), *Übersetzen Re-Konstruktionen im Translationsprozess.* Verlag Dr. Kovac.
- Ringmar, M. (2007). “Roundabout routes”: some remarks on indirect translation. In F. Mus (Eds.), *Selected papers of the CETRA research seminar in translation studies 2006 Katholieke Universiteit Leuven.*
- Spears, R. A. (2009). *NTC İngilizce deyimsel fiiller sözlüğü.* Alfa Yayınları.
- St. André, J. (2009). Relay translation. In M. Baker & G. Saldanha (Eds.), *Routledge encyclopedia of translation studies.* Routledge.
- Steuerwald, K. (1992). *Almanca Türkçe sözlük.* ABC Tanıtım Basımevi.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2013). Does the Drina flow? Cultural indifference and Slovene/Yugoslav literature in Turkish. *Across Languages and Cultures*, 14(2), 183-198.
- Toury, G. (1980). *In search of a theory of translation.* Tel-Aviv: Porter Institute For Poetics and Semiotics.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond.* John Benjamins Publishing.